Юрченко Є. М.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
Житомир, Україна

СЕНСОРНА РЕГУЛЯЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДІТЕЙ П’ЯТОГО–ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Мовленнєву активність старших дошкільників зазвичай пов’язують із мовним матеріалом і методикою його подання. Проте дитина, якій важко впорядкувати потік тактильних, слухових і вестибулярних сигналів, нерідко “не доходить” до мовленнєвого завдання: її ресурс іде на саморегуляцію. Саме на цьому спостереженні постала теорія сенсорної інтеграції Е. Дж. Айрес [1; 2]. Українські емпіричні дані стосуються переважно дітей з аутизмом: на вибірці з 26 дошкільників виявлено прямі зв’язки між типами сенсорних дисфункцій і ступенем порушення мовлення [3, с. 154], а позитивну динаміку після втручання описано без контрольних груп [3, с. 156–158; 4, с. 129–130]. Систематичні огляди [5–7] свідчать, що доказова база неоднорідна за якістю й висновками. Тому відкритим лишається питання, чи можна перенести сенсорні засоби в повсякденну логопедичну практику з дітьми різного мовленнєвого рівня та оцінити результат без громіздкого статистичного апарату.

Мета роботи – з’ясувати, як змінюються мовленнєві показники старших дошкільників після програми, де сенсорні засоби добирають індивідуально й поєднують із мовленнєвими завданнями в межах одного заняття. Застосовано одногруповий план “до – після” (N = 15; вік 5 р. 1 міс. – 6 р. 1 міс.; по п’ятеро дітей із нормативним розвитком, затримкою мовленнєвого розвитку (ЗМР) і фонетико-фонематичним недорозвиненням (ФФНМ)): поділ на експериментальну та контрольну групи зробив би підгрупи надто малими. Мовлення оцінювали чотирма модулями (звукова культура, активний словник, граматичний лад, зв’язне мовлення; до 20 балів за модуль, інтегральний показник – до 80), сенсорну сферу – Коротким сенсорним профілем (38 тверджень, до 190 балів) і картою спостереження (до 18 балів). З огляду на обсяг вибірки відмовилися від критеріїв значущості: результати подано як частки дітей за рівнями, відсоток від максимуму та різницю між етапами у відсоткових пунктах (п. п.), що її обчислено за округленими значеннями, аби цифри в таблицях збігалися.

Програма тривала 14 тижнів (28 занять по 35 хв, двічі на тиждень, листопад 2025 – лютий 2026 р.). Заняття мало чотири частини: регуляційний “розігрів” (7 хв), сенсорно-мовленнєвий блок (13 хв), “сенсорну історію”

(10 хв) і заспокійливе завершення (5 хв). Сенсорні засоби (доріжки, крупи, пісок, балансир) подібні до описаних у логопедичній практиці [8, с. 151–156]; відмінність у тому, що мовленнєве завдання вплітали безпосередньо в дію: дитина називає ознаки фактури, яку обстежує, коментує рух через “міст” (прийменники), розповідає про пройдений маршрут. Два пріоритетні напрями для кожної дитини визначали за найнижчими секціями сенсорного профілю, і вони посідали близько 60 % часу сенсорно-мовленнєвого блоку; найчастіше пріоритетним ставав слуховий напрям (60,0 % дітей). Частота й тривалість занять відповідають діапазону, описаному в літературі (2–3 рази на тиждень по 30–45 хв упродовж 10–12 тижнів) [9, с. 262].

Після програми середній інтегральний показник зріс із 63,4 до 74,3 % від максимуму; частка дітей із низьким рівнем зменшилась із 26,7 до 6,7 %, а з високим зросла з 33,3 до 46,7 % (табл. 1). Покращення зафіксовано у 93,3 % дітей. Приріст майже однаковий за модулями 1–3 і трохи більший за модулем 4 “Зв’язне мовлення”. На рівні окремих завдань найбільше зросли розповідь за серією картинок, добір ознак і антонімів та прийменникові конструкції, тобто ті завдання, які безпосередньо “тренувалися” у сенсомоторній діяльності.

Таблиця 1

Середній відсоток виконання модулів до й після програми (N = 15), %

Показник	До, %	Після, %	Зміна, п. п.
Модуль 1. Звукова культура	64,3	74,7	10,4
Модуль 2. Активний словник	65,0	75,7	10,7
Модуль 3. Граматичний лад	64,0	74,0	10,0
Модуль 4. Зв’язне мовлення	60,3	72,7	12,4
Інтегральний показник	63,4	74,3	10,9

Джерело: розраховано автором за формулами $P = (n/N)\times100$ %, $K = (\bar{X}/X_{max})\times100$ %, $\Delta = K_2 - K_1$.

Усереднений приріст приховує різні траєкторії підгруп (рис. 1). У дітей з нормативним розвитком інтегральний показник зріс лише на 5,5 п. п.: за вихідних 83,5 % простір для зростання був обмежений межею шкали. У дітей із ФФНМ приріст склав 14,5 п. п. і зосередився в модулі 1 “Звукова культура” (+22,0 п. п.) – там, де артикуляційні й слухові процеси найтісніше залежать від сенсомоторної регуляції. У дітей із ЗМР найпомітніше змінився активний словник (+17,0 п. п.). Троє з чотирьох дітей, що мали низький вихідний рівень, підвищили його, тоді як усі п’ятеро дітей із високим рівнем зберегли його.

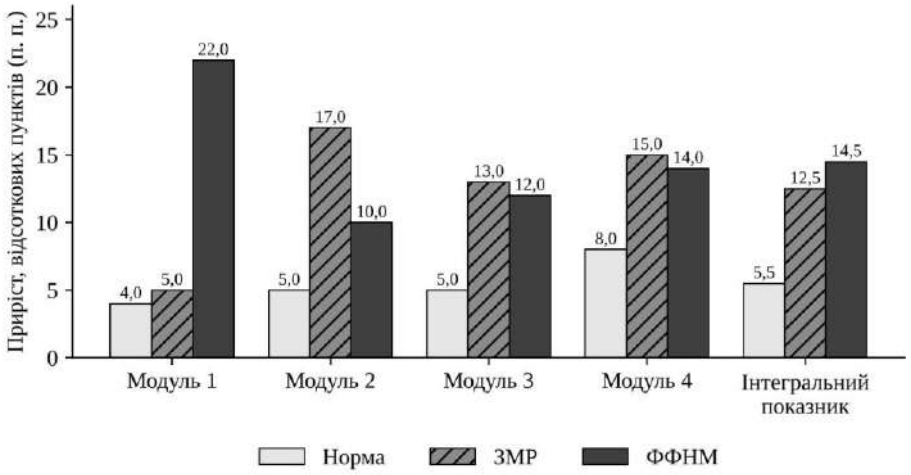

Рис. 1. Приріст середнього відсотка виконання модулів за підгрупами, п. п.

Сенсорні показники змінилися в тому самому напрямі: середній відсоток від максимуму за анкетою зріс із 78,3 до 84,3 %, а кількість дітей із виразною відмінністю профілю зменшилась із шести до трьох; за картою спостереження адекватну сенсорну поведінку мали 60,0 % дітей проти 40,0 % на початку. Діти з виразною відмінністю профілю починали з нижчого мовленнєвого рівня (50,0 проти 73,8 % у дітей із типовим профілем), але й приріст у них був більшим (12,3 проти 9,5 п. п.). Це узгоджується з очікуванням, що сенсорно вразливі діти найбільше виграють від індивідуального добору засобів, проте не доводить причинності.

Інтерпретація потребує обережності. Без контрольної групи неможливо відокремити ефект програми від природного дозрівання, уваги дорослого та повторного тестування; одна дитина змінює відсоток на 6,7 п. п., тому відсотки в підгрупах із п’яти дітей мають лише описовий характер. Водночас неоднорідність приросту – найбільший там, де труднощі найтісніше пов’язані із сенсомоторною сферою, мінімальний у дітей із високим вихідним рівнем – узгоджується з робочою моделлю, у якій сенсорна регуляція є передумовою мовленнєвої роботи, а не її замінником. Подальшу перевірку вбачаємо в порівнянні з групою, що отримує лише мовленнєві заняття тієї ж тривалості, та у вивченні віддалених результатів. Описані засоби доступні вчителям-логопедам і вихователям як доповнення до корекційної роботи, а щоденні 10–15 хв “сенсорної дієти” вдома можуть закріплювати результат.

Підсумовуючи, після 14 тижнів програми середній інтегральний показник зріс із 63,4 до 74,3 % (+10,9 п. п.), частка дітей із низьким рівнем зменшилась із 26,7 до 6,7 %, а з високим зросла з 33,3 до 46,7 %; покращення мали 93,3 % дітей. Найбільший приріст виявлено у дітей із ФФНМ (+14,5 п. п.) і ЗМР (+12,5

п. п.), найменший – у дітей із нормою (+5,5 п. п.). Результати мають попередній характер і потребують перевірки з контрольною групою.

Список літератури

1. Ayres A. J. Sensory Integration and the Child: Understanding Hidden Sensory Challenges. 25th anniversary ed. Los Angeles: Western Psychological Services, 2005.

2. Bundy A. C., Lane S. J., Murray E. A. Sensory Integration: Theory and Practice. 2nd ed. Philadelphia: F. A. Davis, 2002.

3. Становлення комунікативно-мовленнєвої сфери у дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи “Сенсорна інтеграція Айрес” та “Сенсорна дієта” / Т. Скрипник, Н. Лопатинська, Т. Кострицька, А. Василевська. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2022. Вип. 13. С. 152–160. DOI: https://doi.org/10.30970/PS.2022.13.19

4. Котлова Л., Іскрижицька А. Корекційно-розвивальний потенціал засобів сенсорної інтеграції в роботі над активізацією мовлення дітей дошкільного віку. Наука і освіта. 2026. № 1. С. 126–132. DOI: https://doi.org/10.24195/2414-4665-2026-1-16

5. Case-Smith J., Weaver L. L., Fristad M. A. A systematic review of sensory processing interventions for children with autism spectrum disorders. Autism. 2015. Vol. 19, No. 2. P. 133–148.

6. Efficacy of occupational therapy using Ayres Sensory Integration®: a systematic review / R. C. Schaaf [et al.]. American Journal of Occupational Therapy. 2018. Vol. 72, No. 1. Art. 7201190010.

7. Sensory integration therapy for autism spectrum disorders: a systematic review / R. Lang [et al.]. Research in Autism Spectrum Disorders. 2012. Vol. 6, No. 3. P. 1004–1018. DOI: https://doi.org/10.1016/j.rasd.2012.01.006

8. Стахова Л. Л., Мороз Л. В. Застосування елементів сенсорної інтеграції в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. Acta Paedagogica Volynienses. Одеса: Видавничий дім “Гельветика”, 2021. Вип. 4. С. 151–156.

9. Марусяк О. Є., Негрій О. І. Вплив сенсорної інтеграції на розвиток пізнавальної діяльності дітей дошкільного та шкільного віку з особливими освітніми потребами. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2025. № 2 (35). С. 257–264. DOI: https://doi.org/10.33842/22195203-2025-35-136-257-264